Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika Európskej únie

10

Existuje jeden známy vtip:

Keď prezident Spojených štátov amerických volá na linku Európskej únie, aby zistil jej postoj napr. ku kríze na Ukrajine, na druhej strane sa mu ozve hlásenie:

„Dobrý deň, dovolali ste sa do Európskej služby pre vonkajšiu činnosť, pre postoj Nemecka ku danej situácii stlačte 1, pre postoj Slovenska ku danej situácii stlačte 2....“

Práve tento vtip pekne vysvetľuje, aká je podstata zahraničnej politiky Európskej únie. V súčasnosti je to politika 28 členských štátov. Európska únia je organizáciou, ktorá vznikla na základe medzivládnej dohody (čiže dohody medzi členskými krajinami Európskej únie) jej členských štátov za účelom hospodárskej, politickej a kultúrnej spolupráce a ako nástroj na riešenie spoločných problémov v oblasti vnútornej, ako aj zahraničnej politiky. V prípade, že by tieto štáty s vytvorením danej organizácie nesúhlasili, Európska únia by nikdy nemohla vzniknúť.

Členské štáty preto musíme vnímať ako nevyhnutné stavebné kamene európskeho spoločenstva. Európska únia nie je ani superštátom, ani medzinárodnou organizáciou. Z pohľadu svojej existencie je špecifickým integračným projektom jedinečným svojho druhu, aký vo svete nemá obdobu.

Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika (SZBP) bola založená v roku 1992 Maastrichtskou zmluvou a tvorí tzv. druhý pilier[1] Európskej únie. Koordinovaná zahraničná politika Európskej únie je založená na **medzivládnej spolupráci**. Rozhodnutie 28 členských štátov dokáže vo väčšej miere ovplyvniť svetovú politiku, ako rozhodnutie každého členského štátu individuálne. Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika bola bližšie definovaná a rozšírená v roku 1997 v Amsterdamskej zmluve a potom v roku 2009 v Lisabonskej zmluve.

Základné ciele SZBP

Maastrichtská zmluva stanovuje hlavné úlohy a ciele spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky Európskej únie pomerne široko: ochrana spoločných hodnôt a záujmov členských štátov; posilnenie bezpečnosti Európskej únie; zachovanie mieru a posilnenie medzinárodnej bezpečnosti; podpora medzinárodnej spolupráce; podpora, rozvoj a upevňovanie demokracie, právneho štátu a ľudských práv a základných slobôd.

Inštitúcie podieľajúce sa na tvorbe SZBP

Formovanie SZBP ovplyvňujú takmer všetky inštitúcie Európskej únie, či už vo väčšej, alebo v menšej miere.

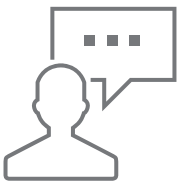

Európska únia sa počas svojho vývoja od roku 1951 veľmi zmenila. Všetky veľké zásadné zmeny boli vyjadrené zmluvami, ktoré boli podpísané členskými štátmi. Príkladom je napr. Maastrichtská zmluva alebo Lisabonská zmluva.

Obr. č. 30

[1] Pilierovú štruktúru zaviedla Maastrichtská zmluva v roku 1992. Prvý pilier, nazývaný Európske spoločenstvá, obsahoval politiky ekonomického, sociálneho a environmentálneho charakteru. Združoval Európske spoločenstvo, Európske spoločenstvo uhlia a ocele a Európske spoločenstvo pre atómovú energiu. Druhý pilier obsahoval Spoločnú zahraničnú a bezpečnú politiku a tretí pilier policajnú a súdnu spoluprácu. Pilierová štruktúra bola zrušená v roku 2009.

Tabuľka č. 1

Európska rada	Európska rada sa skladá zo stretnutia hláv štátov a predsedov vlád členských štátov, kde 4-krát ročne schvaľujú základné princípy a smernice na nasledujúce obdobie aj v otázkach zahraničnej politiky. Lisabonskou zmluvou sa vytvára pozícia stáleho predsedu Európskej rady
Rada Európskej únie (Rada ministrov)	Rada pre zahraničné veci, skladajúca sa z ministrov zahraničných vecí, prijíma spoločné postoje a akcie a predstavuje hlavný rozhodovací orgán. V rámci Rady pôsobí aj Politický a bezpečnostný výbor, ktorý sa skladá z vysokých diplomatických zástupcov členských štátov. Tento výbor priebežne sleduje medzinárodnú situáciu a upozorňuje na možné krízy. Rovnako pripravuje podklady pre rokovania Rady pre zahraničné veci.
Európska komisia	Európska komisia má byť plne zapojená do tvorby SZBP a jej zástupca sa zúčastňuje zasadnutí Rady pre zahraničné veci. Rada Európskej únie môže požiadať o expertnú podporu, prípadne o iniciatívu v tejto oblasti.
Európska parlament	Európsky parlament má právo byť pravidelne informovaný o vývoji SZBP. V rámci Európskeho parlamentu funguje niekoľko výborov zaoberajúcich sa čiastkovo otázkami zahraničnej politiky – napr. Výbor pre ľudské práva.
Európsky súdny dvor	Európsky súdny dvor nemá právomoci v rámci SZBP.
Vysoký predstaviteľ Európskej únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku	Pozícia Vysokého predstaviteľa bola predstavená v Amsterdamskej zmluve. Lisabonskou zmluvou došlo k posilneniu tejto pozície a tzv. „sedí na troch stoličkách“ – predsedá Rade pre zahraničné veci, je viceprezidentkou Európskej komisie a stojí na čele Európskej služby pre vonkajšiu činnosť. Jej agenda zahŕňa všetky aktivity týkajúce sa vonkajšej činnosti Európskej únie, vrátane Spoločnej obchodnej politiky. V súčasnosti túto pozíciu zastáva Federica Mogherini.
Európska služba pre vonkajšiu činnosť	Európska služba pre vonkajšiu činnosť (ESVČ) vznikla v roku 2011 a predstavuje tzv. diplomatickú službu Európskej únie. Hlavnou úlohou ESVČ je koordinácia zahraničnej politiky a podpora činnosti vysokej predstaviteľky Únie. Riadi diplomatické vzťahy, partnerstvá s tretími krajinami, spolupracuje s medzinárodnými organizáciami. Na jej čele stojí vysoká predstaviteľka Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku. Personálnu podporu tvoria experti z Rady Európskej únie, Európskej komisie a diplomatických služieb členských štátov. Súčasťou ESVČ je aj sieť veľvyslanectiev Európskej únie.

Hlavným dôvodom, prečo sa zahraničná a bezpečnostná politika Európskej únie označuje ako spoločná,je jej medzivládny charakter. Prijatie spoločného rozhodnutia vyžaduje jednomyseľný súhlas všetkých členských štátov. *Môže dôjsť aj ku konštruktívnemu zdržaniu sa hlasovania. V tomto prípade členský štát neblokuje rozhodnutie a uzná ho pre seba za záväzné. Lisabonská zmluva určuje aj tri výnimky, keď členské štáty môžu rozhodnúť kvalifikovanou väčšinou[2]: prijatie spoločnej stratégie bolo pred tým zaručené Európskou radou, realizácia spoločných akcií alebo stanovísk, ktoré boli predtým prijaté Európskou radou, prípadne ich realizácia spoločných akcií bez vojenských a obranno-politických následkov.*

[2] Kvalifikovaná väčšina je dosiahnutá vtedy, ak v prospech návrhu hlasuje najmenej 55% počtu členov Rady – najmenej z pätnástich členských krajín a zastupujú aspoň 65% obyvateľov Európskej únie.

Ktorá inštitúcia zohráva podľa teba najdôležitejšiu úlohu pre SZBP? Vytvor poradovník, kde číslo 1 bude inštitúcia s najväčšími právomocami v rámci SZBP a 7 inštitúcia s najmenšími právomocami.

Novinky v Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politike (SZBP) po Lisabonskej zmluve

Lisabonská zmluva vstúpila do platnosti 1. decembra 2009. Jedným z cieľov Lisabonskej zmluvy je inštitucionálna reforma, vrátane reformy SZBP. Podľa znenia Lisabonskej zmluvy si SZBP zachováva princíp založený na medzivládnom prístupe. Konkrétne zmeny sa však týkajú reorganizácie postavenia, či vznikom vedúcich pozícií v rámci nových inštitúcií:

- Európska rada (ER): V rámci fungovania ER Lisabonská zmluva zavádza vytvorenie postu jej **stáleho predsedu**. Ten je volený Európskou radou kvalifikovanou väčšinou na funkčné obdobie dva a pol roka s možnosťou opätovného zvolenia. Vytvorenie postu stáleho predsedu ER sleduje za cieľ dosiahnutie lepšej viditeľnosti a kontinuity práce Európskej rady a zastupovaní Únie navonok v rámci SZBP. V súčasnosti túto funkciu vykonáva bývalý poľský predseda vlády Donald Tusk.
- Rada Európskej únie: Popri stálom predsedovi Európskej rady dochádza k vytvoreniu ďalšieho postu, a to postu tzv. „ministra zahraničných vecí“, ktorý bude vykonávať **Vysoký predstaviteľ Európskej únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku**. Jeho úlohou je zabezpečovať vykonávanie rozhodnutí prijatých Európskou radou a Radou EÚ, zastupovať Úniu v záležitostiach týkajúcich sa SZBP, viesť politický dialóg s tretími stranami v mene Únie a vyjadrovať pozíciu Únie v medzinárodných organizáciách a na medzinárodných konferenciách.
- Tímové predsedníctva: Lisabonská zmluva taktiež zavádza pojem tímových predsedníctiev, ktoré majú byť tvorené tromi štátmi po dobu osemnástich mesiacov.
- Hlasovanie: Od roku 2014 zaviedol nový systém hlasovania kvalifikovanou väčšinou v Rade EÚ, ktorý je sprevádzaný rozšírením hlasovania kvalifikovanou väčšinou na väčšie množstvo prípadov. Kvalifikovaná väčšina je vymedzená ako väčšina rovnajúca sa najmenej 55 % členov Rady, ktorí pozostávajú najmenej z pätnástich členov a zastupujú členské štáty zahŕňajúce najmenej 65 % obyvateľstva EÚ. Blokujúcu menšinu musia tvoriť najmenej štyria členovia Rady zastupujúci 35% obyvateľstva EÚ (v opačnom prípade sa kvalifikovaná väčšina považuje za dosiahnutú).
- Európska služba pre vonkajšiu činnosť: Jej prioritnou úlohou činnosti je poskytovanie pomoci vysokému predstaviteľovi Únie pre ZV a BP pri výkone jeho funkcie. Táto služba pri svojej činnosti spolu-

Obr. č. 31

Obr. č. 32

pracuje s diplomatickými službami členských štátov a pozostáva z úradníkov z príslušných útvarov generálneho sekretariátu Rady a Komisie, ako aj z personálu dočasne vyslaného diplomatickými službami členských štátov.

Súčasťou SZBP je od roku 1999 aj Európska bezpečnostná a obranná politika, od prijatia Lisabonskej zmluvy Spoločná bezpečnostná a obranná politika, ktorá zahŕňa vojenské a civilné misie Európskej únie. Je dôležité poznamenať, že Európska únia nedisponuje stálou armádou. Členské štáty môžu poskytnúť vlastné vojenské kapacity na konkrétne účely, ako sú napríklad humanitárne a záchranné misie, prevencia konfliktov, spoločné operácie na odzbrojovanie. Ako príklad môžeme uviesť boj proti pirátom na brehoch Somálska a Afrického rohu, pomoc pri katastrofe po cunami v Indonézii a iné.

V súčasnosti zohráva Európska únia dôležitú úlohu najmä ako prostredník a mediátor pri rôznych zahraničnopolitických otázkach. Ako príklad môžeme uviesť úlohu Catherine Ashton, vtedajšej Vysokej predstaviteľky Únie, v úlohe nezávislého mediátora pri rokovaniach o iránskom jadrovom programe. Hlavným nástrojom vysokej predstaviteľky ostáva diplomacia, obchod a humanitárna pomoc.

Slovensko a Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika

Pre Slovenskú republiku má členstvo v Európskej únii pochopiteľne dôsledky v zmysle participácie na procese tvorby Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Základným cieľom úsilia Slovenskej republiky v oblasti spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky EÚ je pôsobiť v prospech takého zahraničnopolitického postavenia štátu, ktoré bude zárukou stabilného politického vývoja primárne na európskom kontinente a prosperity našej krajiny a jej občanov. Účasť na spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politike umožňuje Slovensku efektívnejšie uplatňovať svoje predstavy o riešení zahraničnopolitických problémov a presadzovať svoje záujmy, ktoré by bez členstva v Európskej únii v mnohých prípadoch ďaleko presahovali naše reálne možnosti. (MZVaEZ, 2016)

V praxi to teda reálne znamená, že Slovenská republika sa podieľa na riešení problémov globálneho charakteru a v zásade často musí vyjadrovať a formulovať svoje pozície k problémom, ktoré presahujú bežný obsahový zámer našej zahraničnej politiky. Členstvo v Európskej únii tak nepochybne posilňuje hlas Slovenskej repub-

Mapa č. 3: Vojenské a civilné misie EÚ.

liky vo svete, s čím je však pochopiteľne spojená aj patričná miera zodpovednosti pri samotnom výkone zahraničnej politiky. Pre dennodennú realizáciu našej zahraničnej politiky, ako aj prácu Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR to v zásade znamená, že naše ministerstvo musí komunikovať a koordinovať slovenské pozície s ostatnými členskými štátmi EÚ. V zmysle reálnych priorít a zamerania slovenskej zahraničnej politiky v oblasti vonkajšej činnosti EÚ sa Slovenská republika zameriava predovšetkým na riešenie otázok spojených s implementáciou európskej politiky voči krajinám Západného Balkánu a Východného partnerstva. Sú to oblasti, kde má zahraničná politika SR bohaté skúsenosti a tie môže pochopiteľne odovzdať práve nielen štátom s kandidátskym statusom v týchto geograficky blízkych regiónoch SR.

Zhrnutie kapitoly

Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika vznikla podpísaním Maastrichtskej zmluvy v roku 1992 a stanovuje hlavné úlohy a ciele spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky Európskej únie pomerne široko: ochrana spoločných hodnôt a záujmov členských štátov; posilnenie bezpečnosti Európskej únie; zachovanie mieru a posilnenie medzinárodnej bezpečnosti; podpora medzinárodnej spolupráce; podpora, rozvoj a upevňovanie demokracie, právneho štátu a ľudských práv a základných slobôd. SZBP funguje na medzivládnom princípe, takže rozhodnutia sú prijímané jednomyseľne členskými krajinami Európskej únie. Medzi najvýznamnejšie inštitúcie zasahujúce do tvorby SZBP patrí Rada Európskej únie, Európska služba pre vonkajšiu činnosť a vysoká predstaviteľka Európskej únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku. Poslednú úpravu SZBP nájdeme v Lisabonskej zmluve, ktorá bola prijatá v roku 2009.

Kľúčové pojmy:

Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika – politika Európskej únie, ktorej obsahom jej činnosť inštitúcií Európskej únie vo vzťahu k vonkajším partnerom.

Medzivládny princíp – rozhodnutia sú prijímané predstaviteľmi členských krajín (bez jednomyseľného súhlasu, nie je možné prijať rozhodnutie).

Jednomyseľné hlasovanie – všetci aktéri musia súhlasiť (v prípade, že jedna krajina nesúhlasí alebo sa zdrží hlasovania – nie je možné prijať rozhodnutie).

Vysoká predstaviteľka Európskej únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku – predsedá Rade pre zahraničné veci je viceprezidentkou Európskej komisie a stojí na čele Európskej služby pre vonkajšiu činnosť. Jej agenda zahŕňa všetky aktivity týkajúce sa vonkajšej činnosti Európskej únie, vrátane Spoločnej obchodnej politiky.

Európska služba pre vonkajšiu činnosť – vznikla v roku 2011 a predstavuje tzv. diplomatickú službu Európskej únie. Hlavnou úlohou ESVČ je koordinácia zahraničnej politiky a podpora činnosti vysokej predstaviteľky Únie. Riadi diplomatické vzťahy, partnerstvá s tretími krajinami, spolupracuje s medzinárodnými organizáciami.

Úlohy a úlohy:

1. Aké sú hlavné ciele SZBP a prečo vznikla?
2. Je vysoký predstaviteľ Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku typickým ministrom zahraničných vecí?
3. Ktorá krajina sa v referende v júni 2016 rozhodla vystúpiť z Európskej únie?
4. Ktoré mesto sa považuje za hlavné mesto Európskej únie?
5. Čo pre Slovensko znamená, že je súčasťou spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky? Akým spôsobom sa zvyšuje hlas Slovenska na medzinárodnej politickej scéne?

Aktivity:

Na základ prečítaného textu, zamyslite sa, ktorá inštitúcia Európskej únie zohráva najdôležitejšiu úlohu pri formovaní zahraničnej politiky Európskej únie a uveďte dôvod prečo.

Odporúčané linky:

http://eu.euroiuris.sk/pre_studentov/eu_vo_svete>

http://www.cpep.sk/fileadmin/Dokumenty/publikacie/Vybrane-pojmy-europskej_integracie__2_.pdf>